

prof. dr hab. Zenon Zamiar
Międzynarodowa Wyższa Szkoła
Logistyki i Transportu we Wrocławiu

Wrocław, dn. 24.11.2017.

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr. inż. Jarosława AFFEKA

nt.:

OBWOD KALININGRADZKI W SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTWA MILITARNEGO FEDERACJI ROSYJSKIEJ

opracowana na zlecenie Rady Instytutu Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego,
zawarte w piśmie Dyrektora wyżej wymienionego Instytutu,
dr. hab. Roberta Alberskiego, prof. nadzw. UW, z dnia 27 września 2017 r.

1. Informacje wstępne

Współcześnie, w obliczu zmieniającej się geopolityki i geostrategii, najbardziej prawdopodobnymi zagrożeniami bezpieczeństwa, są i będą w przyszłości zagrożenia niemilitarne, aczkolwiek nie można wykluczać zagrożeń militarnych. Ewolucja i nieprzewidywalność zagrożeń generuje politykę bezpieczeństwa środowiska międzynarodowego i wpływa istotnie na poczucie bezpieczeństwa społeczeństw oraz obronę żywotnych interesów narodowych. Dlatego też, w pełni identyfikuję się z tezą Autora, zaczerpniętą z opracowań uznanych autorytetów (np.: R. Kuźniar, E. i M. Nowak, G. Parker), że bezpieczeństwo militarne jawi się jako podstawowa kategoria bezpieczeństwa państwa, gdyż nadal o bezpieczeństwie państwa decyduje głównie jego siła militarna.

Rozprawa doktorska została wykonana w Zakładzie Studiów nad Geopolityką Instytutu Politologii, Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego, pod kierunkiem naukowym dr. hab. Tadeusza MARCZAKA, prof. nadzw. WSOWL (obecnie Akademii Wojsk Lądowych) we Wrocławiu.

Praca zawiera 301 stron tekstu, w tym spisy literatury, rysunków i tabel. W pracy zamieszczono 19 rysunków i 8 tabel, rozmieszczonych w odpowiednich miejscach i dobrze wizualizujących jej treści.

Spis literatury wykorzystanej w rozprawie obejmuje 201 pozycji zwartych, 155 artykułów naukowych, 69 artykułów popularnonaukowych 12 słowników i encyklopedii, 14 materiałów źródłowych oraz 77 stron internetowych. Literatura jest aktualna, została dobrze dobrana i wykorzystana. Na podkreślenie zasługuje fakt korzystania w znaczącym stopniu z literatury obcojęzycznej.

Konstrukcja merytoryczna rozprawy jest typowa dla prac naukowych w obszarze nauk społecznych, a jej treści zostały podzielone na sześć rozdziałów, w każdym po kilka podrozdziałów, opatrzonych wstępem i zakończeniem.

Rozprawa dotyczy w przeważającej części tzw. bezpieczeństwa „twardego”, innymi słowy (w uproszczeniu) bezpieczeństwa militarnego w stosunkach międzynarodowych. Treści rozprawy obejmują dziedzinę nauk społecznych, głównie nauki o bezpieczeństwie i nauki o obronności. Dla umiejscowienia w czasie i przestrzeni podjętego problemu, Autor wykorzystał również elementy geopolityki, geografii, politologii oraz stosunków międzynarodowych.

Należy podkreślić, że podjęte przez Doktoranta badania są nowatorskie, bo choć bibliografia o badanym obszarze (Obwód Kaliningradzki) jest bogata, to kwestie bezpieczeństwa militarnego i sił zbrojnych traktowane są z reguły w ograniczonym zakresie, a nawet w sposób marginalny.

2. Ocena merytoryczna

Oceniana rozprawa doktorska Pana mgr. inż. Jarosława AFFEKA skupia się na wielowątkowym rozpatrzeniu podjętego problemu. Jest to aktualny i bardzo ważny problem, który tej pory nie znalazł odpowiedniego, kompleksowego odzwierciedlenia w piśmiennictwie. Treść rozprawy mieści się w obszarze problemowym nauk o bezpieczeństwie, natomiast charakter badań sytuuje ją na pograniczu badań stosowanych i prognostycznych. Rozprawa zawiera wartościowe treści merytoryczne, w zasadzie w każdym elemencie jej struktury.

We wstępie (18 stron) Autor zawarł krótkie uzasadnienie wyboru tematu pracy, dokonał wyjaśnienia etymologicznego zasadniczych pojęć, podjął próbę metodologicznego „ustawienia” badanego problemu oraz dokonał szerokiego, wystarczającego dla potrzeb dysertacji przeglądu literatury. Należy stwierdzić, że kryteria podziału bezpieczeństwa, nie zostały w pełni wyartykułowane, bowiem Autor zaczął rozważania od etymologii pojęcia bezpieczeństwo i bezpieczeństwa militarnego. Stąd w trakcie obrony Autor powinien precyzyjnie wyjaśnić podstawowe kryteria typologii bezpieczeństwa (np.: przestrzenne, przedmiotowe).

Rozdział pierwszy (19 stron) dotyczy historii powstania i rozwoju oraz teraźniejszości Obwodu Kaliningradzkiego. Jest dobrym wprowadzeniem do dalszych rozważań merytorycznych, określającym status Obwodu w ujęciu geograficznym, jednakże sama geneza przedmiotowego Obwodu jest moim zdaniem zbyt rozbudowana.

W drugim rozdziale (66 stron) Doktorant dokonał charakterystyki zmian polityczno-militarnych w otoczeniu międzynarodowym Rosji po rozpadzie ZSRR. Przedstawił nową rzeczywistość geopolityczną Obwodu Kaliningradzkiego w odniesieniu do państw byłego ZSRR, państw Europy Środkowej i Wschodniej, w kontekście relacji Rosji z USA, NATO, Państwami UE w okresie 1991- 2015. Wydaje się, że treści tego rozdziału są niepotrzebnie rozbudowane o zagadnienia nie mające bezpośrednio związku z tematem rozprawy, a zaliczam do nich m.in. całą historię powstania ZSRR od rewolucji 1918 roku do jego rozpadu. W takim przekonaniu utwierdza mnie fakt, że sam Autor założył badania (analizę) znaczenia Obwodu Kaliningradzkiego w systemie bezpieczeństwa militarnego Federacji Rosyjskiej, a więc po 1991 roku (s. 9. i s. 10.) pisząc na s. 21., „...za generalną cenzurę czasową pracy przyjęto okres obejmujący lata 1992 – 2015...”.

Kolejny rozdział (40 stron) – trzeci – ujmuje aspekty związane z powstaniem, rozwojem i modernizacją sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej. Autor szczegółowo opisał zachodzące w nich przemiany, w kontekście zmian strukturalno-organizacyjnych oraz wyposażenia oraz ujęciu ekonomicznym. Jest to o tyle ważne, że przeprowadzone reformy pozwoliły Rosji uzyskać przewagę militarną nad pań-

stwami regionu bałtyckiego, a wykorzystując efekt zaskoczenia, może w krótkim czasie osiągnąć swoje cele, zanim NATO będzie w stanie zmobilizować i przerzucić swoje siły w rejon konfliktu. Zaznaczyć należy, że mogą to być cele ograniczone, stanowiące zagrożenie dla państw nadbałtyckich i Europy Środkowej. Nie bez znaczenia pozostaje więc Obwód Kaliningradzki mimo, że część specjalistów jest zdania, iż znaczenie Obwodu zmalało. Natomiast w przypadku konfliktu totalnego, Obwód będzie miał marginalne znaczenie, bowiem według specjalistów zachodnich, Rosja zakłada nuklearne odstraszenie.

W czwartym rozdziale (55 stron) Doktorant dokonał analizy politycznej i militarnej Obwodu Kaliningradzkiego na podstawie wybranych wskaźników w kontekście przewartościowania jego znaczenia dla Federacji Rosyjskiej w latach 1992 – 2016. Zaczął jednak chyba niepotrzebnie od roli Obwodu w systemie obronnym ZSRR, wychodząc poza badany przedział czasowy, co zaciemnia obraz analiz. Trafnym jest przedstawienie kwestii broni nuklearnej, bo choć aktualnie (prawdopodobnie) na obszarze Obwodu nie stacjonują tego typu jednostki, to w razie konfliktu mogą się tam znaleźć w bardzo krótkim czasie. W ostatniej części tego rozdziału Autor podjął próbę modelowania symulacyjnego dla określenia potencjału militarnego Rosji, w relacji z potencjałem militarnym badanego Obwodu, uwzględniając jedynie czynniki związane z liczebnością i wyposażeniem armii oraz możliwościami militarnymi w trzech kategoriach: liczebności sił lądowych, okrętów bojowych i uzbrojenia ofensywnego. Pominięte zostały (jak pisze Autor – celowo) wskaźniki niewymierne, które mogą mieć i z reguły mają wpływ na rozpatrywane przez Autora czynniki tworzące tzw. bezpieczeństwo twarde. Wnioski z przeprowadzonych rozważań co do oszacowania wielkości i stosunku sił są trafne i obiektywne, wskazujące na zmieniające się znaczenie obszaru kaliningradzkiego w systemie bezpieczeństwa Rosji.

Piąty rozdział (45 stron) to udana próba nakreślenia kierunków zmian w roli i znaczeniu badanego obwodu w systemie bezpieczeństwa militarnego Rosji. Słusznie Autor zauważył odradzające się tendencje mocarstwowe Rosji oraz jej dążenie do utrzymania stref wpływów. Dążenie to przejawia się w chęci utrzymywania

NATO z dala od swoich granic. Z tego powodu Doktorant przeprowadził analizę rozwoju sił zbrojnych i ich wyposażenia w odniesieniu do wojsk rozmieszczonych w Obwodzie Kaliningradzkim, dochodząc do słusznego wniosku, że zapoczątkowana w 2016 roku wymiana uzbrojenia, wnosi nową jakość do potencjału militarnego Rosji w obwodzie i może z tego powodu budzić zaniepokojenie w państwach sąsiednich. Można to uznać za odpowiedź Rosji na rozmieszczanie elementów „Tarczy antyrakietowej” NATO i zaangażowanie w sprawę Krymu. Znamienne są również manewry i ćwiczenia wojskowe Rosji i NATO, mające na celu demonstrację siły i pokaz swoich możliwości militarnych. Przywiązanie NATO i państw nadbałtyckich do zwracania uwagi na Obwód Kaliningradzki (tzw. wzmocnienie wschodniej flanki), zwiększa możliwości obronne przed zagrożeniem w tym regionie. Brakuje jednak w tym rozdziale, który uważam za najważniejszy w dysertacji, końcowej konkluzji dotyczącej roli Obwodu Kaliningradzkiego w systemie bezpieczeństwa militarnego Rosji.

W rozdziale szóstym (14 stron), w jego pierwszej części, Doktorant podjął próbę wykazania aktualnych i potencjalnych zagrożeń oraz wyzwań dla bezpieczeństwa państw sąsiadujących z badanym obwodem, w tym szczególnie dla Polski. W drugiej części rozdziału przedstawiono uogólnione wnioski zagrożenia dla Polski, która nie jest zainteresowana konfliktem, co nie znaczy, że takowy nigdy nie wystąpi. Stąd słuszne są postulaty Autora kierowane do decydentów i instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo. Chodzi nie tylko o niedopuszczenie do zaskoczenia konfliktem, odpowiednie przygotowanie państwa na taką ewentualność, ale również przewidywanie i monitorowanie ewentualnych zagrożeń. Należy stwierdzić, że treści tego rozdziału wychodzą znacznie poza obszar tematyczny rozprawy.

W zakończeniu Autor podsumowuje rozważania przeprowadzone w dysertacji. Podsumowanie dotyczy zarówno strony metodologicznej, jak i merytorycznej. Przedstawione wnioski w stosunku do całokształtu rozprawy są skromne i moim zdaniem zbyt ogólne. Na podkreślenie zasługuje jednak bardzo słuszne i istotne spostrzeżenie, że (s. 272.) „...badany obwód sam w sobie nie stanowi pod żadnym względem olbrzymiego potencjału...”, natomiast „... odnosząc wielkość potencjału

rozmieszczonego na terenie obwodu do wielkości sił zbrojnych najbliższych sąsiadów, jego rola jest znacząca...”, a „...Obwód Kaliningradzki może stanowić użyteczne narzędzie w rękach Kremla w stosunku do państw nadbałtyckich i wpływów w basenie Morza Bałtyckiego...”.

Dokonując rekapitulacji oceny części merytorycznej uważam, że Kandydat do stopnia doktora przedstawił obszerny, logicznie uporządkowany i interesujący zarazem materiał naukowy i teoretyczny.

Język i styl dysertacji nie budzą zasadniczych zastrzeżeń, aczkolwiek Autor nie ustrzegł się powtórzeń pewnych zwrotów językowych oraz drobnych uchybień edytorskich, które w żaden sposób nie obniżają wartości rozprawy.

3. Ocena metodologiczna

Oceniając stronę metodologiczną rozprawy należy stwierdzić, że Doktorant dostrzegł złożoność badanego problemu naukowego. Badania zostały przeprowadzone poprawnie pomimo, że przebieg procesu badawczego został potraktowany ogólnikowo, bez zarysowania kolejnych etapów badawczych, co można złożyć „na karb” małego doświadczenia Doktoranta w tym zakresie.

Należy jednak stwierdzić, że wytyczony kierunek i obszar badań, został zarysowany właściwie, co sprzyjało rozwiązywaniu rozpatrywanych kwestii. Korzystnie wpłynął też na pisarskie opracowanie i udokumentowanie wyników badań, które zaświadcza o dużym wysiłku i dążeniu do poprawnego zweryfikowania przyjętych założeń.

Zmierzając do rozwiązania podjętego w temacie problemu, mgr inż. J. Affek nie określił w sposób jednoznaczny celu rozprawy oraz celów szczegółowych. Cel główny jest w pewnym sensie ukryty w kilku kolejnych stwierdzeniach we wstępie. Podobnie rzecz ma się z celami szczegółowymi, które są niejako zawarte w opisie obszarów badań, ale brak jest jednoznacznego ich wyartykułowania.

Problem badawczy w formie pytania badawczego został sformułowany na s. 13. Siedem pytań szczegółowych zamieszczonych na s. 14. rozprawy, ukierunkowało przebieg procesu badawczego, choć siódmy problem szczegółowy nie jest bezpośrednio związany z głównym problemem badawczym i tematem rozprawy.

Zdecydowanie bardziej przekonujący jest rozszerzony problem badawczy przedstawiony w zakończeniu na s. 271. Rodzi się pytanie, dlaczego główny problem badawczy zamieszczony we wstępie, różni się zakresowo od tego w zakończeniu?

Przyjęta hipoteza została określona jednym, prostym zdaniem, nie w pełni odpowiadając na pytanie zawarte w głównym problemie badawczym. Pomimo to, jej weryfikacja została przeprowadzona w sposób rzetelny i przekonujący, na co złożyło się m.in. interdyscyplinarne podejście do zagadnienia.

Natomiast brak hipotez szczegółowych „zaciemnia” proces badawczy i nie daje bezpośrednich odpowiedzi na pytania szczegółowe, co uważam za znaczne niedociągnięcie w badaniach.

Doktorant jasno i wystarczająco opisał obszar badań wraz z zasadniczymi determinantami, uzasadniając tym samym potrzebę podjęcia badań.

W kontekście rozwiązywanego problemu badawczego stwierdzam, że zastosowane metody i techniki badawcze były właściwe i gwarantowały osiągnięcie założonego celu. Doktorant zastosował teoretyczne i praktyczne procedury wyjaśniania naukowego i przeprowadzenia badań właściwych. Nie wykazał jednoznacznie potrzeby wykorzystania poszczególnych metod oraz spodziewanych efektów stosowania przyjętych metod dla wyników końcowych rozprawy.

Za poprawny uważam układ recenzowanej dysertacji, choć mam wątpliwości co do bezpośredniego związku szóstego rozdziału z jej tematem.

Struktura rozprawy jest przejrzysta, a przeprowadzone wywody stanowią logicznie powiązaną całość. Treści poszczególnych fragmentów są wzajemnie powiązane – następne wynikają z poprzednich, jako wynik założonego sposobu przedstawiania poszczególnych kwestii i prezentacji uzyskanych wyników badań.

Reasumując ten fragment recenzji należy stwierdzić, że proces badawczy pomimo wykazanych niedociągnięć, ale przy uwzględnieniu zidentyfikowanych ograniczeń, zapewnił uzyskanie założonych wyników rozważań.

Muszę jednak podkreślić, że strona metodologiczna rozprawy jest znacznie słabsza od jej strony merytorycznej.

4. Dyskusja i wnioski końcowe

Reasumując uważam, że problem podjęty w rozprawie, interdyscyplinarny w swej naturze, wymagał szerokiego ujęcia poruszanej problematyki.

Dysertacja jest rezultatem rzetelnej, mozolnej, bardzo obszernej działalności badawczej oraz szerokiej wiedzy Autora dysertacji. Wyrażono w niej uzasadniony pogląd na współczesne i perspektywiczne postrzeganie roli i znaczenia Obwodu Kaliningradzkiego w systemie bezpieczeństwa militarnego Rosji.

W czasie publicznej obrony, proszę Doktoranta o ustosunkowanie się do uwag zawartych w recenzji i wyjaśnienie następujących kwestii:

- jak Doktorant rozumie podstawowe kryteria typologii i rodzaje szeroko rozumianego bezpieczeństwa?;
- w jaki sposób wskaźniki niewymierne wpływają na rozpatrywane tzw. bezpieczeństwo twarde?;
- w podrozdziale 4.4. została podjęta próba opracowania narzędzia badawczego do oceny militarnej funkcji Obwodu Kaliningradzkiego. Narzędzie to zostało nazwane w tytule zagadnienia jako *modelowanie symulacyjne*. Jak należy to rozumieć i czy rzeczywiście analiza ilościowa wybranych wskaźników wyczerpuje pojęcie modelowania symulacyjnego?

Pomimo poczynionych uwag **stwierdzam, że praca spełnia wymagania rozprawy doktorskiej** zawarte w *Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14.03. 2003 roku* oraz w ustawie z dnia 18 marca 2011 r. *o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw*.

W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie mgr. inż. Jarosława AFFEKA do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora.

.....
